

نقش ارتباطات در جامعه‌شناسی کژرفتاری: تحلیل تطبیقی دیدگاه‌های کلاسیک و معاصر

علیرضا محسنی تبریزی

استاد گروه جامعه‌شناسی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه تهران، تهران، ایران

هادی زمانی

دانشجوی دکتری تخصصی جامعه‌شناسی گرایش مسایل اجتماعی ایران دانشگاه تهران،

پردیس بین‌المللی کیش، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

hadizamani1404@yahoo.com

چکیده

در جهان معاصر، ارتباطات نه تنها ابزار انتقال پیام بلکه سازوکار بنیادین در تولید واقعیت اجتماعی و شکل‌دهی به نظم یا بی‌نظمی اجتماعی است. واقعیت اجتماعی محصول تعاملات بین‌الذهانی و شبکه‌های ارتباطی است که در قالب نهادها و ساختارهای اجتماعی تثبیت می‌شوند. این پژوهش با رویکرد تحلیلی-نظری به بررسی نقش ارتباطات در تبیین کژرفتاری‌های اجتماعی پرداخته و تلاش کرده است جایگاه ارتباطات را در نظریه‌های کلاسیک و معاصر جامعه‌شناسی روشن سازد. روش تحقیق مبتنی بر مرور نظام‌مند ادبیات، کدگذاری مفهومی و مقایسه تطبیقی نظریه‌هاست. نظریه‌های «آنومی» دورکیم و «فشار» مرتون، «انتقال فرهنگی» شاو و مکی، «خرده‌فرهنگ بزهکار» کوهن، «همنشینی افتراقی» ساترلند، «یادگیری اجتماعی» بندورا، «کنترل اجتماعی» هیرشی و «انگ‌زنی و قدرت-منزلت» بکر، گافمن و کمپر به‌عنوان چارچوب‌های اصلی مورد تحلیل قرار گرفته‌اند. یافته‌ها نشان می‌دهد که ارتباطات در سه سطح خرد (خانواده و همسالان)، میانه (محل و نهادهای اجتماعی) و کلان (رسانه‌ها و ساختارهای نهادی) نقش‌های اصلی و ساختاری در شکل‌گیری یا کنترل کژرفتاری ایفا می‌کند. ضعف یا گسست ارتباطات نهادی موجب افزایش آنومی، ارتباطات درون‌گروهی می‌تواند الگوهای انحرافی را بازتولید کند و برچسب‌زنی و کاهش منزلت اجتماعی از طریق فعال‌سازی احساسات منفی مسیرهای کژرفتاری را تقویت می‌نماید. نتیجه‌گیری پژوهش آن است که ارتباطات باید به‌عنوان متغیر مستقل و ساختاری در تحلیل کژرفتاری اجتماعی در نظر گرفته شود. تقویت شبکه‌های ارتباطی سالم، افزایش سرمایه اجتماعی، اصلاح روایت‌های رسانه‌ای و آموزش مهارت‌های ارتباطی از جمله راهبردهای سیاستی و فرهنگی پیشنهادی برای پیشگیری و کاهش

کژرفتاری‌اند. این چارچوب مفهومی می‌تواند مبنای آزمون تجربی فرضیه‌های مطرح‌شده در پژوهش‌های آتی قرار گیرد.

کلمات کلیدی: ارتباطات اجتماعی، کژ رفتاری، الگوهای انحرافی، یادگیری اجتماعی، مبارزه گفتمانی، معنا و روایت

مقدمه و بیان مسئله

در جهان معاصر، ارتباطات نه تنها ابزار انتقال پیام بلکه سازوکار بنیادین در تولید واقعیت اجتماعی و شکل‌دهی به نظم و ساختارهای اجتماعی تلقی می‌شود. واقعیت اجتماعی، برخلاف تصور؛ ایستا نبوده و محصول تعاملات بین‌الذهانی، تضارب آراء و گفت‌وگوی آزاد میان کنشگران اجتماعی است (برگر و لاکمن^۱، ۱۹۶۶). این واقعیت‌ها از طریق شبکه‌های ارتباطی شکل می‌گیرند و در قالب نهادها، ساختارها و سازمان‌های اجتماعی تثبیت می‌شوند. از این منظر، ارتباطات نه تنها بازتاب‌دهنده نظم موجود بلکه عامل مؤثر در تحول، تعادل و حتی اختلال در نظام اجتماعی است. ارتباطات نه فقط زمینه، بلکه متغیر میانجی و علی چندسطحی است که از طریق کیفیت شبکه‌ها، تراکم تماس، چهارچوب‌های رسانه‌ای و سرمایه اجتماعی عمل می‌کند.

نظریه‌پردازان کلاسیک جامعه‌شناسی، از دورکیم تا مرتون، همگی بر نقش ارتباطات در شکل‌گیری هنجارها و کژرفتاری‌های اجتماعی تأکید کرده‌اند. دورکیم در نظریه آنومی خود نشان می‌دهد که گسست ارتباطی میان فرد و جامعه می‌تواند به بی‌هنجاری منجر شود؛ در شرایط بحران ساختاری، همین بی‌هنجاری ممکن است به مثابه کنش هنجارمند تلقی گردد. مرتون نیز در نظریه فشار ساختاری، اختلال در پیوند میان اهداف فرهنگی و وسایل مشروع دستیابی به آن‌ها را عامل بروز نابهنجاری می‌داند (مرتون^۲، ۱۹۳۸).

در حوزه نظریه‌های ارتباطی، شاو و مکی با طرح نظریه انتقال فرهنگی، نقش ارتباطات درون‌محله‌ای و یادگیری اجتماعی را در شکل‌گیری رفتارهای انحرافی برجسته کرده‌اند (شاو و مکی^۳، ۱۹۴۲). کوهن نیز با تأکید بر خرده‌فرهنگ‌های بزهکار نشان می‌دهد که ارتباطات درون‌گروهی می‌تواند جایگزین مسیرهای مشروع موفقیت اجتماعی شود (کوهن^۴، ۱۹۵۵). هیرشی^۵ (۱۹۶۹) در نظریه کنترل اجتماعی، پیوند فرد با نهادهای اجتماعی را عامل پیشگیری از کژرفتاری می‌داند.

با توجه به اهمیت ارتباطات در شکل‌گیری، کنترل یا تشدید کژرفتاری، این مقاله با رویکرد تحلیلی، نظری به بررسی نقش ارتباطات در نظریه‌های جامعه‌شناسی کژرفتاری می‌پردازد. هدف آن است که با مرور انتقادی نظریه‌های کلاسیک و معاصر، جایگاه ارتباطات در تولید واقعیت

¹ Berger & Luckmann

² Merton

³ Shaw & McKay

⁴ Cohen

⁵ Hirschi

اجتماعی و کنترل انحرافات روشن شود. روش پژوهش مبتنی بر تحلیل مفهومی و تطبیقی نظریه‌هاست و تلاش می‌شود تا با تکیه بر منابع معتبر، چارچوبی برای فهم ارتباطات به‌مثابه عامل نظم یا بی‌نظمی اجتماعی ارائه گردد.

در دهه‌های اخیر، گسترش آسیب‌های اجتماعی و رفتارهای کژروانه در جوامع مختلف، پرسش‌های بنیادینی را درباره نقش ارتباطات در شکل‌گیری، کنترل یا تشدید این پدیده‌ها مطرح کرده است. در حالی که نظریه‌های کلاسیک جامعه‌شناسی همچون «آنومی» دورکیم^۱ (۱۸۹۷)، «انتقال فرهنگی» شاو و مکی (۱۹۴۲) و «خرده‌فرهنگ بزهار» کوهن (۱۹۵۵) به‌طور ضمنی به نقش ارتباطات در بروز کژرفتاری اشاره کرده‌اند، کمتر پژوهشی به‌طور مستقیم و نظام‌مند ارتباطات را به‌عنوان متغیر مستقل در تحلیل کژرفتاری اجتماعی بررسی کرده است. از سوی دیگر، نظریه‌های نوین در پارادایم تعریف اجتماعی مانند نظریه «انگ‌زی»، «مدیریت انگ» و نظریه «قدرت-منزلت» کمپر، ارتباطات بین‌فردی و شبکه‌ای را به‌عنوان شاخص اصلی در شکل‌گیری هویت، منزلت و رفتار اجتماعی فرد معرفی می‌کنند (کمپر، ۱۹۹۰).

این نظریه‌ها نشان می‌دهند که کیفیت روابط اجتماعی، میزان انسجام ارتباطی و نوع تعاملات فرد با گروه‌های مرجع، نقش تعیین‌کننده‌ای در گرایش یا پرهیز از رفتارهای کژرفتاری دارند. با وجود این، خلأ نظری مهمی در ادبیات پژوهش وجود دارد: فقدان چارچوبی منسجم که بتواند نقش ارتباطات را در تمام سطوح؛ از خانواده و همسالان تا نهادهای اجتماعی و رسانه‌ها در شکل‌گیری یا کنترل کژرفتاری تبیین کند. همچنین در بسیاری از مطالعات، ارتباطات صرفاً به‌عنوان زمینه یا بستر رفتار اجتماعی در نظر گرفته شده و نه به‌عنوان عامل علی و ساختاری. این مقاله در پی آن است که با تحلیل نظریه‌های کلاسیک و معاصر و با تمرکز بر نقش ارتباطات در تولید واقعیت اجتماعی، جایگاه ارتباطات در فرآیندهای کژرفتاری اجتماعی را روشن سازد و خلأ موجود در ادبیات نظری را پوشش دهد.

اهمیت موضوع

از منظر اجتماعی، افزایش آسیب‌های رفتاری در میان نوجوانان و جوانان، گسترش خرده‌فرهنگ‌های بزهار و تضعیف سرمایه اجتماعی در خانواده‌ها و محله‌ها، ضرورت بازنگری در نقش ارتباطات را دوچندان کرده است. از منظر فرهنگی نیز، تغییرات سریع در سبک زندگی، رسانه‌ها و الگوهای تربیتی موجب گسست در پیوندهای سنتی و شکل‌گیری الگوهای ارتباطی جدید شده‌اند که نیازمند تحلیل نظری دقیق‌اند.

¹ Durkheim

² Kemper

نتایج این پژوهش می‌تواند در سه سطح کاربردی باشد:

۱. سطح نظری: ارائه چارچوبی مفهومی برای تحلیل ارتباطات در حوزه کژرفتاری اجتماعی.
۲. سطح اجتماعی: کمک به سیاست‌گذاران در طراحی برنامه‌های پیشگیرانه مبتنی بر تقویت ارتباطات سالم و تدوین یک نظام ارتباطی مدون اجتماعی
۳. سطح فرهنگی: ارتقاء فهم عمومی از نقش ارتباطات در شکل‌گیری هویت، منزلت و رفتار اجتماعی.

اهداف پژوهش

هدف اصلی:

تحلیل انتقادی و مفهومی نقش ارتباطات در تولید واقعیت اجتماعی در تبیین، کنترل یا تشدید کژرفتاری‌های اجتماعی

اهداف فرعی:

- ۱- تحلیل نظری نقش ارتباطات در تولید واقعیت اجتماعی و ارتباط آن با کنترل یا تشدید کژرفتاری‌های اجتماعی.
- ۲- مقایسه تطبیقی نظریه‌های مرتبط با تولید واقعیت اجتماعی و کژرفتاری‌های اجتماعی.
- ۳- ارائه چارچوب مفهومی تلفیقی در خصوص نقش ارتباطات در تولید واقعیت اجتماعی با در نظر کژرفتاری‌های اجتماعی.
- ۴- ارائه پیشنهاد‌های سیاستی در خصوص نقش ارتباطات در تولید واقعیت اجتماعی با در نظر گرفتن کژرفتاری‌های اجتماعی

مروری بر ادبیات موضوع

مطالعات داخلی در دو دهه اخیر نشان داده‌اند که کژرفتاری نوجوانان در ایران بیش از هر چیز تحت تأثیر کیفیت ارتباطات خانوادگی و همسالان است. پژوهش‌های میدانی نشان داده‌اند که ضعف نظارت والدین، گسست ارتباطی میان اعضای خانواده و نبود گفت‌وگوی سازنده، احتمال گرایش نوجوانان به رفتارهای پرخطر را افزایش می‌دهد (اخوی ثمرین، ۱۴۰۲؛ حمزوی، ۱۴۰۴). همچنین تحقیقات مدرسه‌محور نشان داده‌اند که ارتباطات حمایتی معلمان و مشاوران با دانش‌آموزان می‌تواند نقش بازدارنده‌ای در بروز کژرفتاری ایفا کند (علیزادگانی و دیگران، ۱۳۹۶؛ اسمعیلی، ۱۴۰۲).

پژوهش‌های متعددی بر نقش شبکه‌های ارتباطی خانواده در پیشگیری از کژرفتاری تأکید کرده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که انسجام ارتباطی در خانواده، کیفیت روابط والد-فرزند و وجود

گفت‌وگوهای باز و حمایتی، با کاهش گرایش به رفتارهای ناپه‌نچار رابطه مستقیم دارد (قاسمی روشن، ۱۳۸۱؛ محسنی تبریزی، ۱۳۹۵؛ کلهر، ۱۴۰۰). در مقابل، خانواده‌هایی با ارتباطات سرد یا گسسته، زمینه‌ساز افزایش آسیب‌های اجتماعی در میان نوجوانان هستند. تحقیقات تحلیل محتوای رسانه‌های داخلی نشان داده‌اند که رسانه‌ها در بازنمایی بزهکاری نوجوانان اغلب از چارچوب‌های انگ‌زننده استفاده می‌کنند. این نوع چارچوب‌بندی رسانه‌ای، نوجوانان بزهکار را به‌عنوان «دیگران» معرفی کرده و موجب تقویت فرآیند انگ‌زنی و طرد اجتماعی می‌شود (ده‌صوفیانی و خانیکی، ۱۳۸۸). در مقابل، برخی پژوهش‌ها پیشنهاد کرده‌اند که رسانه‌ها می‌توانند با چارچوب‌بندی حمایتی و آموزشی، زمینه بازاجتماعی‌سازی و کاهش کژرفتاری را فراهم کنند.

همچنین این مطالعات درباره سرمایه اجتماعی محله نشان داده‌اند که سطح اعتماد، مشارکت اجتماعی و انسجام ارتباطی در محله‌ها با میزان کژرفتاری نوجوانان رابطه معکوس دارد. پژوهش‌های انجام‌شده در شهرهای بزرگ ایران نشان می‌دهد که محله‌هایی با شبکه‌های ارتباطی قوی و سرمایه اجتماعی بالا، کمتر شاهد بروز رفتارهای ناپه‌نچار هستند (محسنی تبریزی، ۱۳۹۸). در مقابل، محله‌هایی با ضعف سرمایه اجتماعی و گسست ارتباطی، زمینه‌ساز افزایش آسیب‌های اجتماعی‌اند.

به‌صورت متمرکز نظریه‌های کلیدی مرتبط با نقش ارتباطات در شکل‌گیری، کنترل و تشدید کژرفتاری اجتماعی که بر اساس هدف این تحقیق ارائه تصویری منسجم از دیدگاه‌های نظری به‌طور تطبیقی و تحلیلی ارائه می‌دهند عبارتند از:

الف- ساخت‌گرایی اجتماعی

برگر و لاکمن (۱۹۶۶) نشان می‌دهند که واقعیت اجتماعی محصول تعاملات بین‌الذهانی و فرآیندهای بازتولید معناست؛ از این منظر، ارتباطات نه صرفاً بازتاب واقعیت بلکه سازوکار تولید و تثبیت آن است. این رویکرد مبنای نظری مهمی برای فهم چگونگی تبدیل گفت‌وگوها، روایت‌ها و نمادها به هنجارها و ساختارهای اجتماعی فراهم می‌آورد و در مقاله به‌عنوان چارچوبی برای تحلیل «تولید واقعیت اجتماعی» مورد استفاده قرار می‌گیرد.

ب- نظریه آنومی و نظریه فشار

دورکیم و سپس مرتون بر گسست میان اهداف فرهنگی و وسایل مشروع دستیابی به آن‌ها تأکید کرده‌اند؛ این گسست از طریق اختلال در پیوندهای ارتباطی و کاهش انسجام اجتماعی تشدید می‌شود و زمینه‌ساز کژرفتاری می‌گردد. مقاله این دیدگاه‌ها را برای تبیین رابطه میان

ضعف ارتباطات ساختاری (خانواده، مدرسه، نهادها) و افزایش نابهنجاری‌ها بررسی خواهد کرد (دورکیم، ۱۸۹۷؛ مرتون، ۱۹۳۸).

ج- بی‌نظمی اجتماعی و انتقال فرهنگی

نظریه‌های شاو و مکی (۱۹۴۲) درباره انتقال فرهنگی و اگبورن^۱ (۱۹۲۲) درباره تاخر فرهنگی نشان می‌دهند که ساختارهای محله‌ای و تفاوت در نرخ تغییرات مادی و معنوی فرهنگی، از طریق شبکه‌های محلی و فرایندهای یادگیری، الگوهای رفتاری را منتقل و تثبیت می‌کنند. این رویکرد برای تحلیل نقش ارتباطات محله‌ای و خرده‌فرهنگ‌ها در تولید یا مهار کژرفتاری به کار گرفته می‌شود.

د- هم‌نشینی افتراقی و یادگیری اجتماعی

«هم‌نشینی افتراقی» ساترلند^۲ (۱۹۴۷) و «یادگیری اجتماعی» باندورا^۳ (۱۹۷۷) بر این نکته تأکید دارد که رفتارهای انحرافی از طریق تماس‌های مکرر، الگوگیری و تقویت درون گروهی منتقل می‌شوند. مقاله این نظریه‌ها را برای توضیح مکانیزم‌های ارتباط فردی همچون؛ دوستی‌ها، همسالان، گروه‌های مرجع که فرد را به مسیرهای بزهکارانه سوق می‌دهد، به کار می‌برد.

ه- نظریه کنترل اجتماعی و شبکه‌های حمایت

هیرشی (۱۹۶۹) و پژوهش‌های بعدی بر نقش پیوندها، تعلق و کنترل اجتماعی در پیشگیری از کژرفتاری تأکید دارند؛ از منظر ارتباطی، کیفیت و عمق روابط خانوادگی و شبکه‌های حمایتی تعیین‌کننده میزان پذیرش هنجارها و مقاومت در برابر فشارهای انحرافی است. در مقاله این نظریه‌ها مبنای تحلیل نقش سرمایه اجتماعی و انسجام شبکه‌ای در کاهش آسیب‌ها قرار می‌گیرد (فلمینگ و باؤ^۴، ۱۹۸۳).

و- انگ‌زدن، کنش متقابل نمادین و قدرت-منزلت

نظریه‌های برجسب‌زنی بکر، گافمن در کنش متقابل نمادین و کمپر در تحلیل روابط قدرت و منزلت نشان می‌دهند که ارزیابی‌های اجتماعی، داغ‌زدن و تغییر هویت از طریق تعاملات، پیامدهای عاطفی و رفتاری مهمی تولید می‌کنند. این دیدگاه‌ها به‌ویژه برای فهم چگونگی

¹ Ogburn

² Sutherland

³ Bandura

⁴ Fleming & Baum

تبدیل تجربه‌های ارتباطی منفی به محرک‌های خشم، شرمساری یا کناره‌گیری و در نتیجه گرایش به رفتارهای ناهنجار مفید خواهند بود. (بکر، ۱۹۶۳) (گافمن، ۱۹۶۳) (کمپر، ۱۹۹۰)

نظریه‌های محوری که در مقاله بررسی می‌شوند، عبارتند از:

الف- ساخت‌گرایی اجتماعی برگر و لاکمن

ب- آنومی و نظریه فشار دورکیم و مرتون

ج- انتقال فرهنگی و تاخر فرهنگی شاو و مکی و اگبورن

د- همنشینی افتراقی و یادگیری اجتماعی ساترلند و بندورا

ه- نظریه کنترل اجتماعی و شبکه‌های حمایت هیرشی، فلمینگ و بانو

و- انگ‌زدن، کنش متقابل نمادین و نظریه قدرت-منزلت بکر و گافمن

روش‌شناسی تحقیق

این پژوهش از نوع کیفی- نظری است و در زمره مطالعات مفهومی و تحلیلی قرار می‌گیرد. هدف اصلی آن ارائه چارچوبی نظری برای تبیین نقش ارتباطات در شکل‌گیری، کنترل و تشدید کژرفتاری اجتماعی است. بنابراین، تحقیق حاضر نه به گردآوری داده‌های میدانی، بلکه به تحلیل انتقادی و تطبیقی نظریه‌های جامعه‌شناسی و ارتباطات می‌پردازد.

این مقاله رویکرد تحلیلی- نظری دارد و ارتباطات را به‌عنوان متغیر ساختاری و علی در تبیین کژرفتاری بررسی می‌کند. روش اصلی شامل مرور نظام‌مند ادبیات، تحلیل مفهومی و تحلیل تطبیقی نظریه‌ها است تا با تلفیق دیدگاه‌های کلاسیک و معاصر، چارچوب مفهومی منسجمی برای نقش ارتباطات در تولید واقعیت اجتماعی ارائه شود.

مراحل اجرایی عبارتند از:

۱. گردآوری منابع: ناسایی و جمع‌آوری متون کلاسیک و معاصر فارسی و لاتین مرتبط با آنومی، انتقال فرهنگی، همنشینی افتراقی، کنترل اجتماعی، انگ‌زدن و نظریه قدرت-منزلت.
۲. طبقه‌بندی و کدگذاری مفهومی: استخراج مفاهیم کلیدی ارتباطی (خانوادگی، هم‌سالان، محله‌ای، رسانه‌ای، نهادی) و کدگذاری برای تحلیل مقایسه‌ای.
۳. تحلیل تطبیقی نظریه‌ها: بررسی سازوکارهای پیشنهادی هر نظریه درباره نقش ارتباطات و مقایسه نقاط اشتراک و افتراق آنها.

۴. ساخت چارچوب مفهومی: تلفیق نتایج تحلیل‌ها در قالب مدل مفهومی که مسیرهای علی بین ساختارهای ارتباطی و کژرفتاری را نشان دهد.
۵. استخراج پیامدها و پیشنهادات: تدوین گزاره‌های نظری، فرضیه‌های پیشنهادی برای پژوهش‌های تجربی آتی و پیشنهادات سیاستی- فرهنگی.
- حوزه پژوهش این مطالعه شامل متون و منابع علمی شامل آثار کلاسیک و معاصر در حوزه جامعه‌شناسی کژرفتاری و ارتباطات اجتماعی در نظر گرفته شده است. نمونه‌گیری به صورت هدفمند انجام شده و نظریه‌ها و مطالعاتی انتخاب شده‌اند که بیشترین ارتباط را با موضوع تحقیق دارند؛ از جمله نظریه‌های دورکیم، مرتون، شاو و مکی، کوهن، ساترلند، باندورا، هیرشی، بکر، گافمن و کمپر، همچنین پژوهش‌های داخلی مرتبط با سرمایه اجتماعی و ارتباطات محلی. ابزار اصلی گردآوری داده‌ها مطالعه کتابخانه‌ای و اسنادی است. منابع شامل: کتاب‌ها و مقالات کلاسیک جامعه‌شناسی و ارتباطات، پژوهش‌های داخلی منتشرشده در فصلنامه‌های علمی- پژوهشی و مقالات بین‌المللی معتبر در پایگاه‌های علمی^۱ است.
- گردآوری داده‌ها با تمرکز بر مفاهیم کلیدی ارتباطی (خانواده، همسالان، محله، رسانه‌ها، نهادها) انجام شده است.
- روش تحلیل داده‌ها تحلیل مفهومی و تطبیقی نظریه‌ها است. مراحل شامل:
۱. استخراج مفاهیم کلیدی ارتباطی از نظریه‌های کلاسیک و معاصر.
 ۲. کدگذاری مفهومی برای شناسایی سازوکارهای ارتباطی در تولید یا کنترل کژرفتاری.
 ۳. مقایسه تطبیقی دیدگاه‌ها برای یافتن نقاط اشتراک و افتراق.
 ۴. تلفیق نظریه‌ها در قالب یک چارچوب مفهومی منسجم که ارتباطات را به‌عنوان متغیر علی و ساختاری در تبیین کژرفتاری نشان دهد.
 ۵. استخراج فرضیه‌های نظری که در پژوهش‌های تجربی آتی قابلیت آزمون دارند.

¹ JSTOR, Springer, Sage

یافته های تحقیق

جدول (۱): مفاهیم کلیدی ارتباطی در نظریه ساخت‌گرایی اجتماعی

سطح تحلیل	نقش ارتباطات	تعریف عملیاتی کوتاه	مؤلفه نظری
خرد/میان	گفت‌وگوها و روایت‌ها مواد خام نظم اجتماعی‌اند	تولید معنا در کنش‌های اجتماعی	خارجی‌سازی
میان/کلان	تبدیل پیام‌های موقت به هنجارهای پایدار	تثبیت معنا در قالب قواعد و نهادها	عینی‌سازی
خرد	یادگیری ارتباطی و پذیرش «دانش روزمره»	جذب واقعیت‌های عینی‌شده در ذهن افراد	درونی‌سازی
خرد/میان	کاهش ابهام هنجاری	دسته‌بندی تجربیات در قالب تیپ‌های مشترک	تیپیفیکاسیون
خرد/میان	تکرار ارتباطات روزمره → هنجار اجتماعی	تکرار کنش‌ها تا تبدیل به رویه	عادت‌سازی
کلان	زبان رسمی، رسانه‌ها، نهادها	توجیه و تثبیت هنجارها از طریق روایت‌ها و نمادها	مشروعیت‌بخشی

جدول (۲): کدگذاری مفهومی سازوکارهای ارتباطی نظریه ساخت‌گرایی اجتماعی

کد خانواده	کد مفهومی	تعریف عملیاتی کوتاه	سطح تحلیل	شاخص‌های سنجش پیشنهادی	اثر بر کژرفتاری
تولید معنا	روایت‌سازی هنجاری	تولید روایت‌های تعیین‌کننده مرز هنجار/انحراف	خرد/میان/کلان	فراوانی فریم‌های مثبت/منفی	روایت‌های منفی → تشدید؛ حمایتی → کنترل
تثبیت معنا	عادت‌سازی ارتباطی	تکرار کنش‌ها تا تبدیل به رویه	خرد/میان	نرخ تکرار کنش‌ها	تکرار منفی → تشدید؛ مثبت → کنترل
تثبیت معنا	مشروعیت‌بخشی نهادی	توجیه هنجارها از طریق زبان رسمی و نمادها	میان/کلان	هم‌ترازی پیام‌های نهادی	مشروعیت تبعیض‌آمیز → تشدید
گسست گفتگویی	شکاف روایت‌های مسلط/بدیل	تضاد روایت‌های نهادی و خرد/فرهنگی	میان/کلان	شاخص تضاد گفتگویی	افزایش ابهام هنجاری → تشدید
کنترل ارتباطی	تقویت گفت‌وگوی محلی	فعال‌سازی کانال‌های غیررسمی	میان	کیفیت نشست‌های محلی	ترمیم پیوندهای ارتباطی → کنترل

جدول (۳): مفاهیم کلیدی ارتباطی در نظریه آنومی و فشار (دورکیم و مرتون)

مؤلفه نظری	تعریف عملیاتی کوتاه	نقش ارتباطات	سطح تحلیل
آنومی (دورکیم)	ضعف/ابهام هنجارها و سستی پیوند فرد-جامعه	شکست در انتقال پیوسته و قابل فهم پیام‌های هنجاری	میان‌ه/کلان
گسست نهاد‌های میانجی	فروپاشی خانواده، محله و نهادهای مدنی	قطع کانال‌های هنجارساز و کاهش نظارت اجتماعی غیررسمی	میان‌ه
فشار ساختاری (مرتون)	نابرابری دسترسی به وسایل مشروع تحقق اهداف فرهنگی	شبکه‌های اطلاعاتی نابرابر؛ توزیع ناعادلانه فرصت‌ها از طریق ارتباطات	کلان/میان‌ه
واکنش‌های پنج‌گانه	هم‌پذیری، نوآوری، آیین‌گرایی، کناره‌گیری، شورش	کیفیت شبکه‌ها مسیر ارتباطی هر واکنش را تسهیل/تضعیف می‌کند	خرد/میان‌ه
کناره‌گیری ارتباطی	قطع/تضعیف پیوندها و دوری از کانال‌های هنجارساز	کاهش دریافت پیام‌های هنجاری و حمایت اجتماعی	خرد/میان‌ه
گفتمان‌های مشروعیت‌بخش	روایت‌های نهادی درباره اهداف و وسایل مشروع	رسانه/آموزش در تعیین مرز هنجار/انحراف نقش دارند	کلان

جدول (۴): کدگذاری مفهومی سازوکارهای ارتباطی در نظریه تولید/کنترل کژرفتاری

کد خانواده	کد مفهومی	تعریف عملیاتی کوتاه	سطح تحلیل	اثر بر کژرفتاری	شاخص‌های سنجش
انتقال هنجار	پایداری پیام‌های هنجاری	تداوم و وضوح پیام‌ها در خانواده-مدرسه-محله	هم‌ترازی پیام‌ها؛ بسامد گفت‌وگوهای هنجاری؛ ادراک وضوح قواعد	کاهش/افزایش سردرگمی هنجاری	تقویت گفت‌وگوی خانوادگی؛ برنامه‌های مدرسه‌محور
فرصت/اطلاعات	دسترسی اطلاعاتی مشروع	دسترسی به اطلاعات/منابع برای تحقق اهداف	اندازه شبکه حمایتی؛ دسترسی به خدمات آموزشی/شغلی؛ کیفیت راهنمایی	نوآوری نامشروع در محرومیت اطلاعاتی	عدالت اطلاعاتی؛ راهنمایی شغلی/تحصیلی
شبکه‌های همسالان	تراکم تماس با الگوهای انحرافی	شدت/تکرار تماس با همسالان دارای تعاریف مخالف هنجار	ساعات تعامل؛ نسبت دوستان با رفتارهای پرخطر؛ پذیرش تعاریف گروهی	یادگیری الگوهای نامشروع و تقویت درون‌گروهی	برنامه همسالان مثبت؛ مربی‌گری و جایگزین‌های منزلت
روایت و گفتمان	مشروعیت اهداف و وسایل	قاب‌بندی نهادی/رسانه‌ای از	نسبت فریم‌های حمایتی/انگ‌زننده؛ اعتماد به نهادها	جابه‌جایی مرزهای هنجار/انحراف	اصلاح فریم‌های رسانه‌ای؛

روایت‌های شمول‌گرا			موفقیت و وسایل مشروع		
سواد ارتباطی - رسانه‌ای؛ برنامه‌های مهارت‌های زندگی	گرایش به معناهای حاشیه‌ای در تبعض آموزشی	کیفیت منابع آموزشی؛ ادراک عدالت آموزشی؛ مشارکت والدین	عدالت در انتقال معنا و مهارت‌های زندگی	یکپارچگی معنای زندگی در مدرسه	آموزش نهادی
تقویت نقش خانواده-مدرسه؛ فعالیت‌های مشارکتی محله	بازدارندگی از انحراف با پیوندهای قوی	مقیاس دل‌بستگی خانوادگی؛ ساعات مشارکت مشروع؛ باور به قواعد	عناصر پیوند به نهادها و شبکه‌ها	دل‌بستگی/تعهد/باور	پیوند اجتماعی
میانجی‌گری محلی؛ هماهنگی نهادی چندسطحی	پذیرش الگوهای جایگزین و حاشیه‌ای	فراوانی پیام‌های متناقض؛ ادراک ابهام هنجاری	ناپایداری/تعارض پیام‌ها در کانال‌های هنجارساز	خلأ الگوی رفتاری پایدار	گسست ارتباطی

جدول (۵): مفاهیم کلیدی ارتباطی نظریه انتقال فرهنگی شاو و خرده‌فرهنگ‌های کوهن

مؤلفه نظری	تعریف عملیاتی کوتاه	نقش ارتباطات	سطح تحلیل	پیامد برای کژرفتاری
انتقال فرهنگی (شاو و مکی)	بزهکاری در محله‌های کم‌برخوردار از طریق یادگیری و انتقال بین‌نسلی	شبکه‌های محله‌ای، تعاملات روزمره، کانال‌های غیررسمی	میانه/کلان	تداوم الگوهای بزهکاری در محله‌های بی‌انسجام
ضعف نهادی میانجی	کاهش نقش خانواده، مدرسه و سازمان‌های محلی	اختلال در انتقال پیام‌های هنجاری	میانه	پذیرش الگوهای جایگزین و انحرافی
خرده‌فرهنگ بزهکار (کوهن)	شکل‌گیری معیارهای منزلت متفاوت در گروه‌های همسالان طبقات پایین	ارتباطات درون‌گروهی، آموزش هنجارهای خاص	خرد/میانه	مشروعیت‌بخشی به رفتارهای انحرافی
یادگیری اجتماعی	الگوبرداری از رفتارهای گروهی از طریق تماس مکرر	مشاهده و تقویت ارتباطی	خرد	تثبیت رفتارهای بزهکارانه
تأیید درون‌گروهی	پاداش‌های نمادین و عاطفی در گروه	تقویت هنجارهای گروهی	خرد	افزایش پذیرش رفتارهای انحرافی
انتقال بین‌نسلی	انتقال روایت‌ها و شیوه‌های بقا از نسل قبل	ارتباطات خانوادگی و محلی	میانه	بازتولید الگوهای بزهکارانه
ضعف کنترل‌های غیررسمی	کاهش گفت‌وگوهای هنجاری و نظارت اجتماعی	خلأ ارتباطی در محله	میانه	فضای یادگیری برای الگوهای جایگزین

جدول (۶): کدگذاری مفهومی نظریه انتقال فرهنگی شاو و خرده فرهنگ‌های کوهن

کد خانواده	کد مفهومی	تعریف عملیاتی کوتاه	سطح تحلیل	شاخص‌های سنجش پیشنهادی	اثر بر کژ رفتاری	گزینه‌های مداخله
شبکه محله	انتقال فرهنگی محلی	یادگیری و انتقال بزهکاری در محله‌های بی‌انسجام	میان‌ه/کلان	نرخ بزهکاری محله؛ انسجام اجتماعی	تداوم الگوهای بزهکارانه	تقویت شبکه‌های محلی؛ برنامه‌های محله‌محور
نهادهای میانجی	ضعف نهادی	کاهش نقش خانواده و مدرسه در انتقال هنجار	میان‌ه	ادراک حمایت نهادی؛ بسامد گفت‌وگوهای هنجاری	پذیرش الگوهای جایگزین	بازسازی نقش مدرسه و خانواده
گروه همسالان	خرده فرهنگ بزهکار	شکل‌گیری معیارهای منزلت متفاوت در گروه‌های همسالان	خرد/میان‌ه	تراکم تماس با همسالان؛ نوع پاداش‌های گروهی	مشروعیت‌بخشی به رفتارهای انحرافی	آموزش همسالان؛ جایگزین‌های منزلت مثبت
یادگیری اجتماعی	الگوبرداری رفتاری	مشاهده و تقویت رفتارهای گروهی	خرد	بسامد تماس؛ شدت الگوبرداری	تشبیه رفتارهای بزهکارانه	مربی‌گری مثبت؛ الگوهای جایگزین
تأیید درون گروهی	پاداش نمادین	تقویت رفتارهای انحرافی از طریق پاداش‌های گروهی	خرد	نوع و شدت پاداش‌های گروهی	افزایش پذیرش رفتارهای انحرافی	بازتعریف معیارهای منزلت
انتقال بین‌نسلی	روایت‌های محلی	انتقال روایت‌ها و شیوه‌های بقا به نسل بعد	میان‌ه	استمرار روایت‌های محلی؛ ادراک نسل جدید	بازتولید الگوهای بزهکارانه	روایت‌های محلی؛ آموزش رسانه‌ای
کنترل غیررسمی	ضعف نظارت اجتماعی	کاهش گفت‌وگوهای هنجاری و نظارت محلی	میان‌ه	ادراک نظارت اجتماعی؛ بسامد تعاملات هنجاری	فضای یادگیری جایگزین	تقویت سرمایه اجتماعی محله

جدول (۷): مفاهیم کلیدی ارتباطی نظریه ساترلند و بندورا

پیامد برای کژرفتاری	سطح تحلیل	نقش ارتباطات	تعریف عملیاتی کوتاه	مؤلفه نظری
افزایش احتمال گرایش به انحراف در صورت غلبه تعاریف مجرمانه	خرد/میانه	شبکه‌های اجتماعی و تعاریف گروهی	یادگیری رفتارهای ناپه‌نجار از طریق تماس‌های نزدیک و صمیمی	همنشینی افتراقی (ساترلند)
تعیین‌کننده غلبه یا ضعف تعاریف هنجاری	خرد/میانه	کیفیت روابط و تراکم شبکه‌ها	مدت، شدت، اولویت و تکرار تعامل با منابع انحرافی	ویژگی‌های تماس
تثبیت رفتارهای بزهکارانه	خرد	تعاملات درون گروهی	آموختن شیوه‌ها و توجیه‌های رفتاری	یادگیری تکنیک‌ها و انگیزه‌ها
تقویت یا تضعیف رفتار بر اساس حضور مدل‌های مثبت/منفی	خرد	مشاهده و ذخیره شناختی	الگوبرداری از مدل‌ها از طریق توجه، نگهداری، بازتولید و انگیزش	یادگیری مشاهده‌ای (بندورا)
افزایش یا کاهش انگیزه برای رفتارهای انحرافی	خرد/میانه	پاداش‌های نمادین و عاطفی	مشاهده پاداش یا مجازات دیگران	تقویت جانشینی
تثبیت یا تغییر مسیرهای یادگیری کژرفتاری	خرد/میانه	شبکه‌های همسالان و باورهای فردی	ارتباط میان رفتار، عوامل شناختی و محیط	تعامل سه‌گانه

جدول (۸): کدگذاری مفهومی ساترلند و بندورا

گزینه‌های مداخله	اثر بر کژرفتاری	شاخص‌های سنجش پیشنهادی	سطح تحلیل	تعریف عملیاتی کوتاه	کد مفهومی	کد خانواده
کاهش تماس با منابع منفی؛ تقویت شبکه‌های مثبت	غلبه تعاریف مجرمانه → تشدید	شدت پذیرش تعاریف؛ تعداد تماس‌ها	خرد/میانه	دریافت تعاریف موافق/مخالف قانون در شبکه‌های نزدیک	تعاریف گروهی	شبکه‌های اجتماعی
برنامه‌های کاهش تماس؛	تماس‌های مکرر با منابع	تراکم شبکه؛ مدت تماس	خرد/میانه	کیفیت و تراکم روابط با منابع انحرافی	مدت/شدت/تکرار تعامل	ویژگی‌های تماس

کنترل محیطی	منفی → تثبیت انحراف					
آموزش مهارت‌های جایگزین؛ مربی‌گری مثبت	تثبیت رفتارهای بزهکارانه	نوع تکنیک‌های آموخته‌شده؛ بسامد آموزش	خرد	آموزش شیوه‌ها و توجیه‌های رفتاری در گروه	تکنیک‌ها و انگیزه‌ها	یادگیری درون‌گروهی
تقویت مدل‌های مثبت؛ آموزش سواد رسانه‌ای	مشاهده مدل‌های منفی → تشدید	توانایی بازتولید رفتار؛ ادراک پاداش	خرد	توجه، نگهداری، بازتولید و انگیزش	الگوبرداری شناختی	یادگیری مشاهده‌ای
کاهش پاداش‌های درون‌گروهی؛ بازتعریف منزلت	افزایش انگیزه برای رفتارهای انحرافی	دفعات مشاهده پاداش؛ شدت تأثیر	خرد/میان	مشاهده پاداش یا مجازات دیگران	تقویت جانشینی	تقویت
مداخلات ترکیبی (شبکه‌ای-شناختی)	تثبیت یا تغییر مسیر یادگیری	ادراک محیط؛ باورهای فردی	خرد/میان	تعامل میان عوامل شناختی و محیطی	رفتار-شناخت-محیط	تعامل سه‌گانه

جدول (۹): مفاهیم کلیدی ارتباطی هیرشی و شبکه‌های حمایت

مؤلفه نظری	تعریف عملیاتی کوتاه	نقش ارتباطات	سطح تحلیل	پیامد برای کزرفتاری
پیوند اجتماعی (هیرشی)	چهار عنصر: دلبستگی، تعهد، درگیری، باور	شبکه‌های خانوادگی، مدرسه‌ای و محله‌ای	خرد/میان	پیوندهای قوی → کاهش گرایش به کزرفتاری
دلبستگی خانوادگی	کیفیت روابط و گفت‌وگوهای والد-فرزند	انتقال پیام‌های هنجاری	خرد	کاهش احتمال رفتارهای پرخطر
تعهد به نهادها	میزان سرمایه‌گذاری فرد در اهداف مشروع	ارتباطات نهادی (مدرسه، کار)	میان	افزایش مقاومت در برابر فشارهای انحرافی
درگیری در فعالیت‌های مشروع	مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی و فرهنگی	شبکه‌های حمایتی محلی	میان	کاهش فرصت برای رفتارهای ناپهنجار

باورهای مشترک	پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی	ارتباطات آموزشی و فرهنگی	خرد/میانه	تقویت کنترل درونی و بازدارندگی
شبکه‌های حمایتی	دوستان، خانواده، همسایگان	حمایت عاطفی و اطلاعاتی	خرد/میانه	کاهش اثرات استرس و فشار محیطی
برنامه‌های مهارت‌آموزی	آموزش مهارت‌های زندگی و ارتباطی	تقویت سرمایه اجتماعی	میانه/کلان	کاهش مصرف مواد و رفتارهای پرخطر

جدول (۱۰): کدگذاری مفهومی هیرشی و شبکه‌های حمایت

کد خانواده	کد مفهومی	تعریف عملیاتی کوتاه	سطح تحلیل	شاخص‌های سنجش پیشنهادی	اثر بر کژرفتاری	گزینه‌های مداخله
پیوند اجتماعی	دلبستگی	کیفیت روابط خانوادگی و گفت‌وگوهای والد-فرزند	خرد	مقیاس انسجام خانوادگی؛ شدت دلبستگی	کاهش رفتارهای پرخطر	آموزش والدین؛ تقویت گفت‌وگوهای خانوادگی
پیوند اجتماعی	تعهد	سرمایه‌گذاری فرد در اهداف مشروع	میانه	میزان مشارکت در تحصیل/کار	افزایش مقاومت در برابر فشارها	برنامه‌های مدرسه‌ای و شغلی
پیوند اجتماعی	درگیری	مشارکت در فعالیت‌های مشروع	میانه	ساعات مشارکت در فعالیت‌های اجتماعی	کاهش فرصت برای انحراف	سازمان‌دهی فعالیت‌های محلی
پیوند اجتماعی	باور	پذیرش ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی	خرد/میانه	مقیاس باور به قواعد اجتماعی	تقویت کنترل درونی	آموزش فرهنگی و مذهبی
شبکه‌های حمایتی	حمایت اجتماعی	دریافت حمایت عاطفی و اطلاعاتی	خرد/میانه	میزان دریافت حمایت از دوستان/خانواده	کاهش اثرات استرس	گروه‌های حمایتی؛ مشاوره اجتماعی
سرمایه اجتماعی	مهارت‌های زندگی	آموزش مهارت‌های ارتباطی و مقاومت در برابر فشار	میانه/کلان	دسترسی به برنامه‌های مهارت‌آموزی	کاهش مصرف مواد و رفتارهای پرخطر	آموزش مهارت‌های زندگی؛ آموزش رسانه‌ای
تلفیق نظری	ساختار + کیفیت ارتباطات	ترکیب حمایت عاطفی، اطلاعاتی و مهارتی	میانه/کلان	شدت مشارکت والدین؛ کیفیت ارتباطات	کاهش فرصت‌های انحراف	برنامه‌های مدرسه‌ای با مشارکت والدین

جدول (۱۱): مفاهیم کلیدی ارتباطی انگ‌زدن، کنش متقابل نمادین و قدرت-منزلت

مؤلفه نظری	تعریف عملیاتی کوتاه	نقش ارتباطات	سطح تحلیل	پیامد برای کزرفتاری
نظریه برچسب‌زنی	انحراف محصول واکنش اجتماعی و برچسب‌گذاری	نهادهای و گروه‌های مرجع برچسب می‌زنند و هویت فرد را بازتعریف می‌کنند	میانه/کلان	محدودیت فرصت‌های مشروع، چرخه محرومیت و تداوم انحراف
کنش متقابل نمادین (گافمن)	مدیریت برداشت و تجربه ننگ در تعاملات روزمره	تعاملات بین فردی و نمادها	خرد/میانه	شرمساری، اضطراب، پنهان‌سازی یا پیوستن به گروه‌های حاشیه‌ای
نظریه قدرت-منزلت (کمپر)	توزیع نمادین قدرت و منزلت تعیین‌کننده تجربه‌های عاطفی	روابط منزلتی و نمادین	میانه	فعال‌سازی احساسات (شرمساری، خشم، افسردگی) و مسیرهای رفتاری متفاوت
زنجیره تبیینی	انگ‌زدن → تغییر هویت → کاهش منزلت → فعال‌سازی احساسات → واکنش رفتاری	ارتباطات اجتماعی و نمادین	خرد/میانه/کلان	کناره‌گیری یا مقابله؛ پیوستن به شبکه‌های جایگزین؛ تقویت کزرفتاری
قدرت روایت‌سازی	نهادهای و رسانه‌ها تولید و تداوم برچسب‌ها	کنترل کانال‌های نمادین	کلان	تغییر مرزهای هنجار/انحراف؛ مشروعیت‌بخشی به رفتارهای انحرافی

جدول (۱۲): کدگذاری مفهومی انگ‌زدن، کنش متقابل نمادین و قدرت-منزلت

کد خانواده	کد مفهومی	تعریف عملیاتی کوتاه	سطح تحلیل	شاخص‌های سنجش پیشنهادی	اثر بر کزرفتاری	گزینه‌های مداخله
واکنش اجتماعی	برچسب‌زنی	فرآیند برچسب‌گذاری توسط نهادهای و گروه‌های مرجع	میانه/کلان	فراوانی تجربه برچسب؛ شدت محرومیت	چرخه محرومیت و تداوم انحراف	کاهش انگ؛ بازتوانی هویتی
تعاملات نمادین	مدیریت ننگ	تجربه شرمساری و ناکامی در مدیریت برداشت	خرد/میانه	ادراک ننگ؛ بسامد پنهان‌سازی	کناره‌گیری یا پیوستن به گروه‌های حاشیه‌ای	آموزش مدیریت احساسات؛ گروه‌های حمایتی
روابط منزلتی	کاهش منزلت	افت منزلت اجتماعی و	میانه	شاخص‌های منزلت؛ شدت	واکنش‌های مقابله‌ای یا کناره‌گیری	تقویت منزلت مثبت؛ حمایت اجتماعی

		تجربه شرمساری/خشم		فعال سازی احساسات		
آموزش مدیریت هیجان؛ مشاوره روانی	خشم → خشونت؛ شرمساری → انزوا	مقیاس احساسات؛ شدت واکنش عاطفی	خرد/ میانه	نقش شرمساری، خشم، افسردگی در واکنش به انگ	عاطفه به عنوان میانجی	احساسات اجتماعی
اصلاح روایت های رسانه ای؛ سیاست های نمادین	تغییر مرزهای هنجار/انحراف	نوع فریم های رسانه ای؛ اعتماد به نهادها	کلان	تولید و تداوم برچسب ها توسط رسانه ها و نهادها	قدرت روایت سازی	روایت نهادی

جدول (۱۳): تلفیق جداول کدگذاری مفهومی نظریه ها

مداخله متناظر	تفسیر اثر	نظریه های مرتبط	شاخص های سنجش پیشنهادی	محور سنجش مشترک
برنامه های مدرسه محور؛ هماهنگی نهادی؛ گفت و گوی خانواده	وضوح بالا → کنترل؛ ابهام → سردرگمی	آنومی/افشار؛ هیرشی؛ ساخت گرایی	بسامد گفت و گوهای خانواده- مدرسه؛ ادراک وضوح قواعد	هم تراز پیام های هنجاری
کاهش تماس؛ گروه های همسالان مثبت؛ مربی گری	تراکم بالا با منابع منفی → تثبیت انحراف	ساترلند/بندورا؛ کوهن؛ شاو و مکی	ساعات/هفته؛ نسبت دوستان پرخطر؛ مرکزیت شبکه	تراکم تماس با همسالان
اصلاح فریم ها؛ کمپین های شمول گرا	فریم های انگ زننده → چرخه محرومیت	ساخت گرایی؛ انگ زدن؛ آنومی/افشار	نسبت فریم های مثبت/منفی؛ اعتماد نهادی	روایت های رسانه ای
آموزش والدین؛ فعالیت های محله؛ مهارت های زندگی	پیوند قوی → بازدارندگی	هیرشی؛ انگ زدن/قدرت- منزلت	مقیاس دل بستگی؛ مشارکت مشروع؛ باور به قواعد	حمایت اجتماعی و پیوند
عدالت اطلاعاتی؛ راهنمایی شغلی/تحصیلی	محرومیت اطلاعاتی → نواوری نامشروع	آنومی/افشار؛ انتقال فرهنگی	اندازه شبکه حمایتی؛ دسترسی به خدمات	دسترسی اطلاعاتی/فرصت
کاهش انگ؛ مدیریت هیجان؛ بازتوانی هویت	عاطفه به عنوان میانجی مسیر انحراف	انگ زدن؛ قدرت- منزلت	مقیاس انگ؛ شرمساری/خشم/افسردگی	تجربه انگ و احساسات
جایگزینی رویه های مثبت؛ الگوهای جایگزین	تکرار منفی → تثبیت انحراف	ساخت گرایی؛ ساترلند	نرخ تکرار کنش ها؛ استمرار رویه ها	عادت سازی و تثبیت رفتار

جدول (۱۴): مقایسه نظریه‌ها بر اساس سطوح ارتباطی

نظریه	سطح تحلیل غالب	نقش ارتباطات	خانواده کدهای پررنگ	پیامد برای کز رفتاری	گزینه‌های مداخله
ساخت‌گرایی اجتماعی	خرد/ میانه/ کلان	تولید معنا و مشروعیت‌بخشی	روایت‌سازی، تئییفیکاسیون، عادت‌سازی	تثبیت یا تغییر هنجارها	اصلاح روایت‌ها؛ بازتعریف نمادها
آنومی و فشار	میانه/ کلان	میانجی پیوند اجتماعی؛ فرصت‌اطلاعات	انتقال هنجار، دسترسی اطلاعاتی	سردرگمی هنجاری؛ نوآوری نامشروع	عدالت اطلاعاتی؛ تقویت نهادها
انتقال فرهنگی/ خرده‌فرهنگ	میانه/ خرد	شبکه‌های محله‌ای و درون‌گروهی	یادگیری اجتماعی، تأیید درون‌گروهی	بازتولید الگوهای بزهکارانه	تقویت شبکه‌های محلی؛ آموزش همسالان
همنشینی افتراقی/ یادگیری اجتماعی	خرد/ میانه	تماس‌های مکرر؛ الگوپردازی	تعاریف گروهی؛ تقویت جانشینی	تثبیت رفتارهای بزهکارانه	مربی‌گری مثبت؛ سواد رسانه‌ای
کنترل اجتماعی	خرد/میانه	پیوندها و حمایت اجتماعی	دلبستگی، تعهد، باور، حمایت	کاهش فرصت‌های انحراف	آموزش والدین؛ مهارت‌های زندگی
انگ‌زدن/ قدرت-منزلت	خرد/ میانه/ کلان	واکنش اجتماعی؛ مدیریت ننگ	برچسب‌زنی؛ کاهش منزلت؛ احساسات	چرخه محرومیت؛ کناره‌گیری/مقابله	کاهش انگ؛ بازتوانی هویتی

جدول (۱۵): اشتراک‌ها و افتراق‌ها در سازوکارهای ارتباطی

کد خانواده	نظریه‌های مشترک	اشتراک‌ها	افتراق‌ها
روایت‌سازی	ساخت‌گرایی، آنومی، انگ‌زدن	همه بر نقش روایت‌ها در تعیین مرز هنجار/انحراف تأکید دارند	ساخت‌گرایی: تولید معنا؛ آنومی: مشروعیت اهداف؛ انگ‌زدن: برچسب‌زنی و ننگ
شبکه‌های همسالان	کوهن، ساترلند، بندورا، هیرشی	تماس‌های مکرر و یادگیری درون‌گروهی	کوهن: منزلت بدیل؛ ساترلند: تعاریف گروهی؛ هیرشی: پیوند بازدارنده
انتقال هنجار	ساخت‌گرایی، آنومی، هیرشی	همه بر اهمیت انتقال پایدار پیام‌های هنجاری تأکید دارند	ساخت‌گرایی: عادت‌سازی؛ آنومی: شکست انتقال؛ هیرشی: پیوندهای چهارگانه
فرصت‌اطلاعات	مرتون، شاو و مکی	محرومیت اطلاعاتی عامل فشار و انحراف	مرتون: ساختاری؛ شاو: محله‌ای و غیررسمی
احساسات اجتماعی	انگ‌زدن، قدرت-منزلت	شرمساری و خشم به‌عنوان میانجی	انگ‌زدن: هویت منفی؛ قدرت-منزلت: افت منزلت و واکنش عاطفی

جدول (۱۶): محورهاى سنجش و مداخلات مشترك

محور سنجش	شاخص‌هاى پيشنهادهى	نظريه‌هاى مرتبط	اثر بر كژرفتارى	مداخلات متناظر
پيام‌هاى هنجارى	بسامد گفت‌وگوهاى خانواده-مدرسه؛ وضوح قواعد	ساخت‌گرايى، آنومى، هيرشى	وضوح بالا → كنترل؛ ابهام → سردرگمى	برنامه‌هاى مدرسه‌محور؛ گفت‌وگوى خانواده
تماس با همسالان	تراكم شبكه؛ ساعات تعامل؛ نسبت دوستان پرختر	كوهن، ساترلند، بندورا	تماس بالا با منابع منفى → تثبيت انحراف	گروه‌هاى همسالان مثبت؛ مربي‌گرى
روايت‌هاى رسانه‌اى	نوع فريم‌ها؛ اعتماد نهادى	ساخت‌گرايى، انگ‌زدن، آنومى	فريم‌هاى انگ‌زننده → چرخه محروميت	اصلاح روايت‌ها؛ كمپين‌هاى شمول‌گرا
حمایت اجتماعى	مقياس دلبستگى؛ مشاركت مشروع	هيرشى، انگ‌زدن	پيوند قوى → بازدارندگى	آموزش والدين؛ فعاليت‌هاى محلى
تجربه انگ	مقياس شرمسارى /خشم؛ شدت محروميت	انگ‌زدن، قدرت-منزلت	عاطفه ميانجى مسير انحراف	كاهش انگ؛ مديريت هيچان؛ باز توانى هويت

جدول (۱۷): مقايسه تلفيقي نظريه‌ها

خوشه نظرى	نظريه‌هاى مرتبط	سطح تحليل غالب	نقش ارتباطات	سازو كارهاى كليدى	پيامد براى كژرفتارى	مداخلات پيشنهادهى
توليد معنا و مشروعيت	ساخت‌گرايى اجتماعى؛ انگ‌زدن/قدرت-منزلت	خرد/ميانه/كلان	روايت‌سازى؛ مشروعيت‌بخشى؛ برچسب‌زنى	گفت‌وگوها، روايت‌ها، نمادها	تثبيت يا تغيير هنجارها؛ چرخه محروميت	اصلاح روايت‌ها؛ كاهش انگ؛ باز توانى هويتى
ضعف ساختار و فرصت	آنومى دور كيم؛ فشار مرتون	ميانه/كلان	ميانجى پيوند اجتماعى؛ فرصت/اطلاعات	انتقال هنجار؛ دسترسى نابرابر	سردرگمى هنجارى؛ نوآورى نامشروع	عدالت اطلاعاتى؛ تقويت نهادهاى ميانجى
شبكه‌هاى محلى و خرده فرهنگ	شاو و مكى؛ كوهن	ميانه/خرد	ارتباطات محله‌اى؛ درون گروهى	انتقال فرهنگى؛ تأييد درون گروهى	باز توليد الگوهاى بزهكارانه	تقويت شبكه‌هاى محلى؛ آموزش همسالان
يادگيرى و الگوبردارى	ساترلند؛ بندورا	خرد/ميانه	تماس‌هاى مكرر؛ الگوبردارى؛ تقويت جانشينى	تعريف گروهى؛ مشاهده و نگهدارى شناختى	تثبيت رفتارهاى بزهكارانه	مربي‌گرى مثبت؛ سواد رسانه‌اى
پيوند و حمايت اجتماعى	هيرشى؛ فلمينگ و بانو	خرد/ميانه	پيوندها؛ حمايت اجتماعى	دلبستگى؛ تعهد؛ درگيرى؛ باور	كاهش فرصت‌هاى انحراف	آموزش والدين؛ مهارت‌هاى زندگى؛ گروه‌هاى حمايتى

شکل (۱): مدل مفهومی تلفیقی زنجیره ای

بحث و نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف تحلیل انتقادی نقش ارتباطات در تولید واقعیت اجتماعی و در تبیین، کنترل یا تشدید کژرفتاری‌های اجتماعی انجام شد. پرسش اصلی تحقیق آن بود که کیفیت و ساختار ارتباطات اجتماعی در سطوح خرد، میانه و کلان چگونه و تا چه اندازه بر شکل‌گیری، تداوم یا کاهش کژرفتاری‌های اجتماعی وابسته است. مرور نظریه‌های کلاسیک و معاصر نشان داد که ارتباطات نه صرفاً زمینه‌ای برای بروز رفتار اجتماعی، بلکه متغیری علی و ساختاری است که می‌تواند مسیرهای متفاوتی از نظم تا بی‌نظمی اجتماعی را رقم بزند.

۱. جایگاه ارتباطات در نظریه‌های کلاسیک

در نظریه آنومی دورکیم و فشار ساختاری مرتون، ضعف یا گسست ارتباطات میان فرد و نهادهای اجتماعی عامل اصلی بی‌هنجاری و گرایش به مسیرهای نامشروع معرفی می‌شود. این دیدگاه‌ها نشان می‌دهند که ارتباطات نهادی و انسجام اجتماعی در سطح کلان، شرط لازم برای کنترل کژرفتاری است.

در نظریه انتقال فرهنگی شاو و مکی و خرده‌فرهنگ بزهکار کوهن، ارتباطات درون‌محلّه‌ای و درون‌گروهی به‌عنوان کانال‌های یادگیری اجتماعی عمل می‌کنند و می‌توانند الگوهای انحرافی را بازتولید کنند. این نظریه‌ها بر سطح میانه و خرد تمرکز دارند و نشان می‌دهند که کیفیت شبکه‌های محلی و همسالان مسیرهای رفتاری را تعیین می‌کند.

در نظریه همنشینی افتراقی ساترلند و یادگیری اجتماعی بندورا، تماس‌های مکرر و الگوبرداری از دیگران عامل اصلی انتقال رفتارهای انحرافی است. این نظریه‌ها ارتباطات فردی و بین‌فردی را به‌عنوان مکانیزم مستقیم یادگیری کژرفتاری برجسته می‌کنند.

۲. نظریه‌های نوین و نقش ارتباطات

در نظریه کنترل اجتماعی هیرشی، پیوندهای اجتماعی (دلبستگی، تعهد، درگیری و باور) مانع اصلی گرایش به کژرفتاری‌اند. این پیوندها در عمل همان شبکه‌های خانوادگی، مدرسه‌ای و محلّه‌ای هستند که پیام‌های هنجاری را منتقل می‌کنند. ضعف این پیوندها به معنای کاهش کنترل اجتماعی و افزایش احتمال انحراف است.

در نظریه‌های انگ‌زنی، کنش متقابل نمادین و قدرت-منزلت، ارتباطات نه‌تنها کانال انتقال هنجارها بلکه سازوکار بازتولید هویت و منزلت اجتماعی‌اند. برچسب‌زنی و کاهش منزلت می‌تواند احساساتی چون شرمساری، خشم یا افسردگی را فعال کند و فرد را به کناره‌گیری یا

رفتارهای مقابله‌ای سوق دهد. این دیدگاه‌ها نشان می‌دهند که کیفیت ارتباطات نمادین و عاطفی نقش تعیین‌کننده‌ای در مسیرهای کژرفتاری دارد.

هدف اصلی این تحقیق، یعنی تحلیل نقش ارتباطات در تولید واقعیت اجتماعی و کژرفتاری، نشان داد که ارتباطات در همه سطوح (خرد، میانه، کلان) عامل علی و ساختاری است. در این خصوص اهداف ویژه نیز محقق شدند:

۱- تحلیل نظری نشان داد که ارتباطات خانوادگی، همسالان، محله‌ای، رسانه‌ای و نهادی هر یک مسیرهای متفاوتی برای تولید هنجار یا انحراف دارند.

۲- مقایسه تطبیقی نظریه‌ها آشکار می‌کند که برخی نظریه‌ها (آنومی، کنترل اجتماعی) بر ضعف ارتباطات تأکید دارند، برخی (انتقال فرهنگی، همنشینی افتراقی) بر انتقال فعال الگوهای انحرافی و برخی (انگ‌زنی، قدرت-منزلت) بر واکنش اجتماعی و بازتولید هویت.

۳- چارچوب مفهومی تلفیقی نشان داد که ارتباطات می‌تواند هم تولیدکننده، هم میانجی، هم کنترل‌کننده و هم بازتولیدکننده کژرفتاری باشد.

پیشنهاد‌های سیاستی نیز بر تقویت شبکه‌های ارتباطی سالم، سرمایه اجتماعی و اصلاح روایت‌های رسانه‌ای متمرکز شدند.

هر چند تا زمان انجام آزمون‌های میدانی و جمع‌آوری داده‌های تجربی طرح هر موضوعی در حد نظری است اما نتایج تطبیق‌ها و بررسی‌ها می‌تواند بیانگر آن باشد که کیفیت و ساختار ارتباطات اجتماعی در سه سطح خرد، میانی و کلان نقش علی و تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری، تداوم یا کاهش کژرفتاری‌های اجتماعی دارد؛ در سطح خرد، ضعف نظارت والدین، گسست عاطفی و تماس‌های مکرر با دوستان بزهکار مکانیسم‌هایی هستند که فرد را به مسیرهای انحرافی سوق می‌دهند، در حالی که روابط حمایتی و صمیمی خانواده و همسالان احتمال کژرفتاری را کاهش می‌دهد؛ در سطح میانه، شبکه‌های محله‌ای و خرده‌فرهنگ‌ها از طریق ارتباطات درون‌گروهی الگوهای رفتاری را منتقل و تثبیت می‌کنند، به‌گونه‌ای که انسجام و سرمایه اجتماعی محله مانع بروز انحراف و ضعف آن زمینه‌ساز بازتولید کژرفتاری است؛ در سطح کلان، گسست ارتباطی میان نهادهای اجتماعی موجب آنومی و سردرگمی هنجاری می‌شود و رسانه‌ها و تغییرات فرهنگی با چارچوب‌بندی‌های انگ‌زننده یا حمایتی می‌توانند به‌طور مستقیم بر گرایش به کژرفتاری اثر بگذارند؛ در نهایت، مداخلات ارتباطی همچون آموزش مهارت‌های زندگی، تقویت شبکه‌های حمایتی، اصلاح روایت‌های رسانه‌ای و افزایش سرمایه اجتماعی راهبردهایی هستند که می‌توانند مسیرهای پرخطر را مهار کرده و به کاهش کژرفتاری منجر شوند

ارتباطات در جامعه معاصر نه تنها ابزار انتقال پیام بلکه سازوکار بنیادین تولید واقعیت اجتماعی و کنترل یا تشدید کژرفتاری است. از سطح خرد (خانواده و همسالان) تا سطح کلان (نهادهای و رسانه‌ها)، کیفیت و ساختار ارتباطات تعیین‌کننده مسیرهای هنجارپذیری یا انحراف‌اند. نظریه‌های کلاسیک و معاصر هر یک بخشی از این نقش را روشن کرده‌اند، اما تلفیق آن‌ها نشان می‌دهد که ارتباطات باید به‌عنوان متغیر ساختاری و علی در تحلیل کژرفتاری اجتماعی در نظر گرفته شود.

از منظر کاربردی، تقویت شبکه‌های ارتباطی سالم، افزایش سرمایه اجتماعی، اصلاح روایت‌های رسانه‌ای و آموزش مهارت‌های ارتباطی می‌تواند راهبردهای مؤثری برای پیشگیری و کاهش کژرفتاری باشد. این پژوهش با ارائه چارچوبی مفهومی، زمینه را برای مطالعات تجربی آتی فراهم می‌کند تا فرضیه‌های مطرح‌شده آزمون شوند و سیاست‌های اجتماعی مبتنی بر ارتباطات سالم طراحی گردد. و لذا این تحقیق به پاسخ همه سوالات مورد نظر خود دست یافته است.

منابع

- اخوی ثمرین، زهرا. (۱۴۰۲). مدل معادلات ساختاری نقش نظارت ضعیف والدین در پیش‌بینی گرایش نوجوانان به رفتارهای پرخطر با نقش میانجی جو مدرسه: یک مطالعه توصیفی. مجله دانشگاه علوم پزشکی رفسنجان، دوره ۲۲ (۸)، ۸۵۹-۸۷۲.
- اسماعیلی، مسعود؛ سلطانی‌نژاد، فاطمه؛ رئیسی سرتشنیزی، شهرزاد و مورکیان، ابوالفضل. (۱۴۰۲). بررسی انواع کژرفتاری‌ها و انحراف اجتماعی دانش آموزان. اولین همایش بین‌المللی معلمان برتر و مدارس پیشرو در هزاره سوم، بوشهر. قابل دسترس در: <https://civilica.com/doc/193746>.
- حمزوی، جعفر. (۱۴۰۴). نقش خانواده در پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی نوجوانان. *اولین همایش بین‌المللی افق‌های تازه در روانشناسی یادگیری و آموزش و پرورش از دید معلم، ارومیه. قابل دسترس در: <https://civilica.com/doc/2473467>.
- ده صوفیانی، اعظم و خانیکی، هادی. (۱۴۰۲). محتوای رسانه‌ای؛ نشانه‌شناسی برنامه‌های رادیویی مرتبط با کارتن‌خوابی. رفاه اجتماعی، سال ۲۳ (۸۸)، ۳۰۰-۳۳۰.
- علیزادگانی، فاطمه؛ اخوان تفتی، مهناز و خادمی، ملوک. (۱۳۹۶). بررسی علل گرایش به رفتارهای پرخطر در دانش آموزان پسر دبیرستانی شهر تهران. انتظام اجتماعی، سال نهم (۲)، ۱۰۳-۱۲۸.
- کلهر، زهرا. (۱۴۰۰). پیش‌بینی رفتارهای پرخطر نوجوانان از روی کیفیت والدگری و عملکرد شناختی والدین. پنجمین کنفرانس بین‌المللی مطالعات جهانی در علوم تربیتی، روانشناسی و مشاوره، تهران. قابل دسترس در: <https://civilica.com/doc/1409595>.

- قاسمی روشن، ابراهیم. (۱۳۸۱). توانمندی خانواده در پیشگیری انحرافات اجتماعی. مطالعات راهبردی زنان، سال پنجم (۱۷)، ۱۱-۳۳.
- محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۹۸). تأخر فرهنگی و بی‌نظمی اجتماعی در ایران. فصلنامه جامعه‌شناسی ایران، دوره ۲۰ (۳)، ۱۲۱-۱۴۰.
- محسنی تبریزی، علیرضا. (۱۳۹۵). ارتباطات خانوادگی و رفتارهای ناپه‌نچار. فصلنامه علوم اجتماعی، دوره ۲۲ (۲)، ۶۷-۸۸.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: Free Press.
- Botvin, G. J., & Griffin, K. W. (2004). Life Skills Training: Empirical Findings and Future Directions. *Journal of Primary Prevention*, 25(2), 211-232.
- Berger, P., & Luckmann, T. (1966). *The Social Construction of Reality*. New York: Anchor Books.
- Cohen, A. (1955). *Delinquent Boys: The Culture of the Gang*. Glencoe, IL: Free Press.
- Durkheim, E. (1897). *Suicide: A Study in Sociology*. Paris: Alcan.
- Fleming, J., & Baum, W. (1983). Social Support and Delinquency. *Journal of Youth and Adolescence*, 12(5), 345-356.
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Hirschi, T. (1969). *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.
- Kemper, T. (1990). *Social Structure and Emotion*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Merton, R. (1938). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3(5), 672-682.
- Shaw, C., & McKay, H. (1942). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- utherland, E. H. (1947). *Principles of Criminology* (revised ed.). Philadelphia: J.B. Lippincott Company.

The Role of Communication in the Sociology of Deviance: A Comparative Analysis of Classical and Contemporary Perspectives

Alireza Mohseni Tabrizi

Professor of Sociology, Department of Social Sciences,
University of Tehran, Tehran, Iran

Hadi Zamani

PhD Student in Sociology, University of Tehran,
Kish International Campus (Corresponding Author)
hadizamani1404@yahoo.com

Abstract

In the contemporary world, communication is not merely a means of message transmission but a fundamental mechanism for the social construction of reality and the shaping of social order or disorder. Social reality is the product of intersubjective interactions and communication networks that become institutionalized within social structures and institutions. This study, adopting an analytical-theoretical approach, investigates the role of communication in explaining social deviance and seeks to clarify the position of communication within classical and contemporary sociological theories. The research method is based on a systematic literature review, conceptual coding, and comparative theory analysis. The theoretical frameworks analyzed include Durkheim's anomie and Merton's strain theory; Shaw and McKay's cultural transmission theory; Cohen's delinquent subculture theory; Sutherland's differential association theory; Bandura's social learning theory; Hirschi's social control theory; as well as Becker's labeling theory and the power-status model articulated by Goffman and Kemper. The findings indicate that communication plays a causal and structural role in the formation or control of deviance at three levels: micro (family and peers), meso (neighborhood and social institutions), and macro (media and institutional structures). Weakness or disruption in institutional communication intensifies anomie; intra-group communication can reproduce deviant patterns; and labeling, along with the reduction of social status, reinforces pathways to deviance through the activation of negative emotions. The study concludes that communication should be considered an independent and structural variable in the analysis

of social deviance. Strengthening healthy communication networks, enhancing social capital, reforming media narratives, and teaching communication skills are among the proposed policy and cultural strategies for preventing and reducing deviance. This conceptual framework may serve as a basis for the empirical testing of proposed hypotheses in future research.

Keywords: Social Communication, Deviance, Deviant Patterns, Social Learning, Discursive Struggle, Meaning and Narrative